

A „MÁMOR” FOGALMÁNAK XIX. SZÁZADI JELENTÉS- ÉS HATÁSTÖRTÉNETÉHEZ*

GÜNTER SCHÖDL

Előadásom laza összefüggésben áll közös magyar-német kutatási projektumunk témájával: egy olyan közép-európai kollektív magatartás hosszú távú keletkezéstörténetével, amely éppen amiatt mondható „modernnek”, mert a változást, amelyet mint egy elháríthatatlan természeti eseményt elfogadja, ugyanakkor fenyegetésként éli meg. Így jött létre a XIX. század végén egy olyan „politikai tömegpiac”, amelyen nagy volt a „kollektív” kereslet egy virtuális valóság iránt – a nacionalizmus mint pótválóság iránt, és a konzervativizmus iránt, amely nem a modernitás *alternatívája*, hanem annak immanens, háziasított megjelenési formája volt.

A közép-európai társadalmak ma is, csakúgy, mint 1900 körül, ismét modernizáció, átalakulás alatt állnak. Ma is, csakúgy, mint akkoriban, elbizonytalanodott társadalmak szembesülnek azzal a kísértéssel, hogy elmeneküljenek a válság és a frusztráció elől. Nietzsche szavaival: megpróbálnak a „dionüszoszi mámorban”¹ kollektív vigaszra lelni – egy magasabb rendű, minden változásnak ellenálló valóságra „a belső képzeletvilág szép látszatában”

Nem állítom, hogy a vallás és a művészet, a nacionalizmus és a mámor a XIX. században ugyanazon mag különböző változatai lettek volna. Közös vonásuk azonban, hogy bennük az egyén mindenféle racionális vagy gyakorlati legitimáció nélküli fantáziaképeknek adja át magát. Ennek módja független a feltételektől, a tartalomtól, az oki és okozati összefüggésektől. Így mutatkozik meg a vallásra, a művészetre, a nacionalizmusra és a mámorra egyaránt jellemző kettős funkció: a mobilizálás és az (újra-)integrálás. Ebből a történeti-származástani nézőpontból szemlélve először is a mámor mint kognitív jelenség definíciója vezethető le,

* Előadás a Miskolci Egyetemen, 2004. október 6. Kiegészítő utalásra és szélesebb összefüggésre nézve v.ö.: Schödl, Günter: „Blinden, Dingen, Gesicht. Zu Bedeutungs- und Wirkungsgeschichte des Begriffes ‚Rausch‘ im 19. Jh.”; in Klimó, Árpád von – Rolf, Malte (Hg.): *Rausch und Diktatur: Inszenierung, Mobilisierung und Kontrolle in totalitären Systemen*, Frankfurt/M. etc.: Campus 2006.

¹ Nietzsche, Friedrich: *Die Geburt der Tragödie*, Werke in zwei Bänden, München 1967, Bd. 1, S. 14: „Gegen die Moral also kehrte sich [...] mein Instinkt, als ein fürsprechender Instinkt des Lebens [...]eine grundsätzliche [...] Gegenwertung des Lebens [...] ich hieß sie die *dionysische*”; S. 22: den „unmittelbaren Kunstzuständen der Natur gegenüber ist jeder Künstler ‚Nachahmer‘, und zwar entweder apollinischer Traumkünstler oder dionysischer Rauschkünstler oder endlich – wie beispielsweise in der griechischen Tragödie – zugleich Rausch- und Traumkünstler [...]”.

például a politológia nacionalizmus-vitájából² kiindulva: e definíció szerint a mámor – a XIX. század meghatározott feltételei között – olyan szellemi állapotként írható le, amelyben az egyén visszafordíthatatlanul elveszti az önmaga fölötti ellenőrzését és valóságérékét. A meghatározás konnotatív kiegészítéseként pedig ebben az értelemben arra utalhatunk, hogy az egyéni és kollektív magatartásformák robbanásszerűen kiszakadnak mindenféle tartalmi, oki vagy okozati kötöttségből.

A közép-felnémet és közép-álnémet „rauschen” igével, amely valamiféle vad mozgást jelöl, többek között a Sátán XV. századi, közép-álnémet megnevezésében is találkozunk:³ a „Bruder Rausch” névben (a „Bruder” szó fivért jelent) a „Rausch” szó nem ittasultságot vagy hasonló mámoros állapotot, hanem hangoskodó, vad megjelenést jelöl. Az ige főnevesített formája csak a XVI. század folyamán terjed el, méghozzá egyfajta izgalmi állapotot, az érzékek elhomályosulását jelölve. Ez a jelentés már magában foglalja az alkoholos mámort is, de a teljes bódulattal járó részegséget még nem. Ez a jelentésbővülés csak a XIX. század végén következik be, csakúgy, mint a XVII. században elterjedő „berauschen” (mámorít, bódít) és ennek melléknévi igenévi formája („berauscht” – kábult, bódult). Ezzel szemben az „Opiumrausch”, „Haschischrausch” és „Ätherrausch” összetételek csak a XX. század elején jelennek meg. Végző soron a „Rausch” szó szemantikájának kibővülése a heves mozgásnak ill. az érzékek elhomályosulásának jelölésétől az ebben az utóbbi értelemben vett kábult állapot megnevezéséig csak a XVIII. század közepétől bizonyítható.⁴ Ez a jelentésmódosulás, melynek következményeként a szó a lelkiállapotnak egy már teljesen mindennapinak ható szintjére utal, a XIX. század végéig lezárul.

A mámor mind metaforaként, mind magatartási formaként ill. poétológiai attitűdként szinte folyamatosan jelen van a XIX. század során. Legszélsőségesebb formában abban a nézetben nyilvánul meg, mely szerint a művészet feladata nem más, mint „az élet akarát nélküli szemlélése és ezzel az élettől való megváltás”⁵

² Lemberg, Eugen: *Nationalismus*, 2 Bde, Reinbek 1964; Deutsch, Karl W. *Nationalism and Social Communication*, Cambridge/Mass. 1966²; Langewiesche, Dieter: *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*, München 2000; Gellner, Ernest: *Nationalismus. Kultur und Macht*, Berlin 1999; Wehler, Hans-Ulrich: *Nationalismus*, München 2001; Kunze, Rolf-Ulrich: *Nation und Nationalismus*, Darmstadt 2005.

³ Knapp, Fritz P.: „Diesem Trinker gnade Gott! Säufepoesie im deutschen Mittelalter”, in Holst, Gerhard (Hg.): *Der Weinstock und die Tränen des Mohns. Von der nüchternen Trunkenheit in den Rausch der Moderne*, Würzburg 1999, S. 255–273, bes. 255f. Mathias Lexer szerint (*Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Stuttgart 1966³², S. 174) a *rüsch*/*riuschen* (rohan, száguld, zúg), csak a XVI. sz. óta jelent „ittasságot” (Rausch).

⁴ Ehhez: i.m., továbbá Wahrig, Gerhard: *Deutsches Wörterbuch*, Gütersloh 1997.

⁵ Ehhez Huysmans, Joris Karl: *A rebours*, Paris 1884; ebben az értelemben Arthur Rimbaud: „raisonnée dérèglement de tous les sens”, id.: Kiesel, Helmuth (Hg.): *Rausch*, Berlin etc. 1999, S. 13.

Az a fajta kritikus önmegfigyelés, amellyel többek között Baudelaire-nál találkozunk, arra utal, hogy a dekadenciának és az esztéticizmusnak csupán azt a szerepet tulajdonították, hogy művészet legyen az életben, de nem tekintették az élet és a valóság alternatívájának, még kevésbé azok pótlékának. Továbbra is fennmarad annak tudata, hogy a „szép látszat” csupán művi, a mámor pedig az el nem fogadott valóság „megkönnyebbülést hozó” stilizálása. Összességében tehát a szépség és a hanyatlás kultusza ez, amely még legszélsőségebb megnyilvánulásában is – többek között Joris Karl Huysmansnál⁶ a század utolsó éveiben csak művészi tiltakozás marad, semmiféle politikai vagy társadalmi alternatívát nem fogalmaz meg.

A művészet és a politika, a mámor és a hatalom ill. a diktatúra aktivizálása mind Franciaországban, mind a német nyelvű Közép-Európában további előkészítést igényelt. Nem akarjuk ugyanakkor azt állítani, hogy szabályos párhuzam vonható az „Action Française” és a Vilmos-korabeli Németország „népi” nacionalizmusa között⁷ (amely utóbbiba beleértendő a német-osztrák Schönerer-féle irányzat és a kelet-európai német kisebbségeket ért mindenféle össznémet jellegű hatás is): ez a két áramlat bizonyosan nem vezethető le egyszerűen a „modernség” elleni esztéticista-kultúrpeszsimista frontból. Sem időrendileg, sem okozatilag nem foghatók föl a szélsőséges nacionalizmus egyedüli előzményeként. Az ugyanis a német nyelvű Közép-Európában a polgári-liberális demokrácia és az ipari tömegtársadalom alternatívájaként futotta be karrierjét – amely a valóság mámorult deformálása után a valósággal való önpusztító összeütközésbe torkollott.

Ha a mámorok és a diktatúrának a XIX. században, bizonyos mértékben, történelmileg-származástaniilag előre meghatározott összefüggését, a nacionalizmus és a nemzetiszocializmus kialakulását akarjuk vizsgálni, figyelembe kell vennünk a „modernitás” művészi-filozófiai „kritikájának”⁸ köztes helyzetét. Mindenekelőtt az a fontos, hogy szembeállítsuk egymással a kortárs szándékot és hosszú távú hatásait, amelyek más-más politikai-társadalmi körülmények között jöttek létre. Csak így kerülhetjük el, hogy félreértsük Nietzschét, aki a „polgáriságot” alapjaiban utasította el, annak minden, általa megbélyegzett megjelenési formájával együtt: az értelemben, a célban, a tudományba és a humanizmusba vetett hittől a demokráciáig, az erkölcsig és a békeszeretetig. Mindez nem értelmezhető a vilmosi „népi” nacionalizmus és az arra épülő modernségellenes, a polgári rendet és a liberalizmust bíráló, német-nemzetiszocialista előjelű koalíció legitimálásaként.

⁶ Huysmans: i.m., a „poète maudit” szerepéről. Ehhez még Berg, W. B.: „Dekadenz und Utopie in Huysmans' *A rebours*”, in *GRM* 25 (1975), S. 214-229.

⁷ Weber, Eugen: *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France 1870 – 1914*, Stanford 1976; Whiteside, Andrew: *Georg Ritter von Schönerer*, Graz etc. 1981; Schödl, Günter: „Alldeutsch-deutsch-nationale Politik in der Habsburgermonarchie und im Deutschen Reich”, in *Formen und Grenzen des Nationalen.*, Erlangen 1990, S. 49-90.

⁸ Ehhez Nietzsche, Werke, Bd. 2, S. 383.

Amikor a rációt és az erkölcsöt, a „szofista kultúrát” és a „realista kultúrát”⁹, a „tömegeknek” a „felsőbbrendű emberiségre”, a „hellén ösztönre”, vagyis az élet akarására, a saját törvénye szerint küzdő erősnek pedig a valódi szabadságra való képtelenségét bírálja Nietzsche, s ebből az elit és a rassz, a közösség és a vezető, a harc és a mítosz vízióját vezeti le, mindezzel azt juttatja kifejezésre, mennyire szenvedett önmaga a XIX. századtól. Mindez nem az adott valósággal szembeállított, gyakorlati-politikai szándékkal fölvázolt alternatíva része, hanem – még a leginkább fölfokozott, mámoros-patetikus formájában is – csupán eszköz, egy másik valóság megkönnyebbülést hozó, esztétizáló víziója. Így tehát a „reálisan létező” fölött gyakorolt kritikája, az élet és a fejlődés, az „úr-morál” mellett tett hitvallása csak a dekadencia, a *taedium vitae* és a romantikus-pesszimista *ennui* része.

Ez a romantikus-pesszimista, esztétizáló-stilizáló attitűd, amelynek a valósághoz való negatív viszonyulása az *accélération sociale* elutasításaként, de ugyanakkor az abba való integrációként jelenik meg, és amely attitűd látszólag a nyugalom és a mozgás, a kábulat és a mámor politikailag paradox összekapcsolására törekszik a paranoia és az agresszivitás, a valóságérzék elvesztése és a valóságkultusz konfliktusokkal terhes kombinálásával ez adta a tulajdonképpeni hajtóerejét annak a szélsőséges nacionalizmusnak, amely az 1880-as évek és a XX. század közepe között uralkodott, s amelynek változatai a német nyelvű Közép-Európában a „népi” és a „nemzetiszocialista” mozgalom között húzódtak. Ily módon tehát a mámorra és ugyanakkor a tekintélyuralomra ill. a diktatúrára való fogékonyság, amely a Német Császárságban és az Osztrák-Magyar Monarchiában megfigyelhető, nemzetek fölötti, európai összefüggésbe illeszkedik. Erről tanúskodik, hogy a polgári Franciaországot is állandóan bár változó aktualitással – meg-megkísérti a royalista-diktatórikus szellem. Ezt bizonyítják a politika esztétizálásának – látszólag nemzetileg körülhatárolt – részszerpontjai is: a német Julius Langbehnhez, Paul de Lagarde-hoz¹⁰ és másokhoz képest a francia Charles Maurras és Maurice Barrès egyszerre Baudelaire és Boulanger utódaiként – világosabban és nagyobb hatással juttatják kifejezésre a szélsőséges nacionalizmus agresszív, mámoros önkorlátozását, a „romantikus” antimodernizmus követőiként és ugyanakkor annak bírálóiként: eszmevilágukban a fenyegetettség érzése, a túl sok idegen befolyástól való félelem, a létfeltételek miatti szorongás kapcsolódik össze rasszista felsőbbrendűség-tudattal, a világvége

⁹ Nietzsche, Friedrich: *Götzen-Dämmerung*, Werke, Bd. 2., S. 393, 395.

¹⁰ Prugel, Alfred: „Träumereien am großdeutschen Kamin: Paul de Lagarde”, in Schwedhelm, Karl (Hg.): *Propheten des Nationalismus*, München 1969, S. 56-71; Menck, Clara: „Die falsch gestellte Weltenuhr: der ‚Rembrandtdeutsche‘ Julius Langbehn”, in *uo*, S. 88-104; Schödl, Günter: *Alldeutscher Verband und deutsche Minderheitenpolitik in Ungarn 1890-1914*, Frankfurt/M. etc. 1978, S. 53-60, 233-354.

és a megváltás víziójával és az „erősebb jogának” kultuszával. Fogalmi nyelvezetük a „vér” (*sang*)¹¹ metaforája köré épül: ez a metafora foglalja össze az olyan, szenvedélyes-statikuss, végső soron tartalmatlan és egymásra nem is épülő fogalmakat, mint a rassz és a nép, a vér és a föld, s így alkalmas arra, hogy cél nélküli mozgást fejezzen ki. Feladata az, hogy programszerűen legitimálja az egyén „abszolút” beleolvadását egy kollektív élet-tervezetbe, politikailag egy kiforrott „népközösségbe”: leállított vagy még inkább befagyasztott mozgásról, tartalom nélküli politikáról van szó végső soron az értelmén és a tapasztaláson túl szuverén módon deformált pót- ill. antivalóságról, amely elkerülhetetlen módon kerül összeütközésbe a valósággal. A néphez, nem pedig államhoz kötődő politika vízióját, amely a német „népi” nacionalizmusra jellemző, végső soron nem köti és nem korlátozza semmiféle indoklás és cél.

Ily módon a „nép” az össznémet utópiában az Action Française „les morts”-jának analógiája: egy cél nélküli, névtelen-elementáris, korlátok nélküli-mámoros mozgáshoz, egy végső soron kívülről vezérelt, metaforikus, „tárgy nélküli” agresszivitáshoz való viszonyulást fejez ki. Mindez csak egy látszatvalóság körülményei között működik, egy időn kívüli „paradis artificiel”-ban: „Je ne puis vivre que selon mes morts. Eux et ma terre me commandent une certaine activité...”¹²

Jóllehet Maurice Barrès le akarja győzni a „romantikus betegséget” (Charles Maurras), mégis annak érzelmi és eszmei hagyatékából táplálkozik, méghozzá annak is a dekadens változatából. Ezt mutatja az olyan tartalmi elemek, mint a „Thanatosz” és az „Erősz” jellemző összefűzése, valamint az ilyenfajta pesszimista-paranoid, esztétizáló-stilizáló valóságérzékelésnek és a „tett”, „mozgás” és „harc” mámoroszerű, rendkívül szenvedélyes használatának egybekapcsolása. Maurice Barrès az 1870/71-es francia vereség utáni politikai depresszió kapcsán először royalista, majd boulangista, végül pedig szélsőséges nacionalista kontextusban bírálja a *Décadence* tehetetlenségét és önmagára vonatkozását: az 1892-ben íródott „Le culte du moi”-ban a világtól elforduló énkultusznak az *adoration du Moi* felé való gyökeres átalakítására biztat. A „Roman de l'énergie nationale” című trilógiájában¹³ a bevallottan Dreyfus-ellenes Barrès 1897 és 1902 között ezt az attitűdöt átülteti a kollektív én szintjére – a *vita activa* Nietzsche-féle hellenogén virtualizálásának analógiájára, amelyhez Charles Maurras szolgáltatja a neoklasszicista-antikizáló köntöst. A kortárs európai modernizmus-ellenesség paranoid-agresszív változatával állunk szemben, amely a

¹¹ Ehhez Schödl, i. m., S. 49f.

¹² Maurice Barrès: *Scènes et doctrines du nationalisme* (1902), L'œuvre de Maurice Barrès, Paris 1965/66, t. 5, p. 26.

¹³ Megjelent 1897-1902, in L'œuvre, t. 3-4.

romantikus romantika-bírálat leszármazottaként és a polgáriság polgári szétrombolásának előkészítéseként fogalmazódott meg. Ugyanakkor mindez nem megy túl a „mozgás” pusztá propagálásán – sőt tulajdonképpen az erre való „tárgy nélküli fogékonyságon” sem (Joseph Schimpeter). Ahelyett, hogy a modernizáció, a mozgás, a tevékenység célját és programját nevezné meg, olyan fogalmakkal operál, mint idő és történelem, haza és ősök, vér és föld: ezek nem a változás útján végbemenő fejlődés követelményét reprezentálják, hanem azt a követelményt, hogy az egyén egy nemzedékeken és korokon keresztül változatlan dolog, egy örök létező kibontakoztatásával fejlődjék. Ily módon a *Décadence* pesszimizmusának bírálatából csupán antipesszimizmus és nem optimizmus fakad, a modernitás elutasításából pedig csupán tagadás, és nem alternatíva. A hagyomány és az újítás, a megőrzés és a változtatás iránti egyidejű, feltétlen és radikális követelés paradoxiója már a XIX. század elejétől kezdve érződött, mivel a társadalmi változás és a változásoktól való félelem tisztázatlan módon volt jelen egymás mellett.

Már kortárs megfigyelők, mint pl. Max Nordau¹⁴ is fölismerték és bírálták aktuál- és pártpolitikai szembenállástól függetlenül is azt, hogy a „modernitásra” adott válasz, a szélsőséges nacionalizmus nem nyújtott alternatívát, csupán egy a világtól elrugaszkodott, mámoros kísérőjelenség maradt.

A nacionalizmus¹⁵ természetesen olyan „kordivat” volt, amely a gyökeres társadalmi változások és a külpolitikai mozgástér csökkenésének következtében nagy társadalmi visszhangra talált. A maradandót dicsőíteni, egy „népileg” kiegészített, határait elsősorban Kelet/Délkelet felé kitévő kisnémet nemzetállam *paradis artificieljébe* menekülni – a paranoia és az agresszivitás kombinációjának ezen Vilmos-korabeli, politikai változata immár szélsőséges nacionalizmusként képviseli a politika piacán a valóságtól való távolságtartás és a korlátlan stilizálás korszakra jellemző konfigurációját. A „mámor” fogalma további analitikus megközelítési lehetőséget nyújt az antimodernizmus és a stilizáló valóságdeformálás irodalmi-filozófiai és tömegpolitikai-nacionalista megfogalmazása, végső soron a változtatás helyetti céltalan mozgás, a tartalom nélküli politika megértése felé. Nehéz és talán lehetetlen is történelmileg pontosan elkülöníteni az olyan rokon fogalmaktól, mint „örület”, „eksztázis” stb.; s olyan mértékben általánosítani, ahogyan azt az elméletalkotás követelményei

¹⁴ Nordau, Max: *Die conventionellen Lügen der Menschheit*, Leipzig 1883; uő.: *Biologie der Ethik*, Leipzig o.J. Hasonlóan Dühring, Eugen: *Der Ersatz der Religion*, Leipzig 1906³ és Frymann, Daniel (Pseudonym Heinrich Claß): *Wenn ich der Kaiser wär*, Leipzig 1912.

¹⁵ Schödl, Günter: *Alldeutscher Verband*, S. 231-246, 277-281. Ehhez még Puschner, Uwe: *Die völkische Bewegung im wilhelminischen Kaiserreich*, Darmstadt 2001; Bauerkämper, Arnd: *Die „radikale Rechte” in Großbritannien: nationalistische, antisemitische und faschistische Bewegungen vom späten 19. Jh. bis 1945*, Göttingen 1991; Hering, Rainer: *Konstruierte Nation*, Hamburg 2003.

megkívánják, és egyáltalán: megszabadítani pszichologizáló-melodramatikus felhangjától. Szemléletessége és empirikus sűrűsége azért valószínűleg képessé teszi arra, hogy megvilágítsa a kollektív viselkedésnek a „modernség és antimodernizmus” jegyében megnyilvánuló bizonyos jelenségeit.

A főttebbi megfigyelések és gondolatok, amelyek a „mámor” tartalmi jellemzőit és politikai-társadalmi szerepét érintik – és amelyek minden bizonnyal töredékesek és sok helyütt csupán ideiglenes érvényűek – arra mutatnak, hogy a *mámor* mint irodalmi-filozófiai ill. tömegpolitikai jelenség szerepe megnőtt. A politikának azon változatairól van szó ebben az összefüggésben, amelyek a XIX. század kontextusában modernizmus-ellenesként írhatók le. Természetesen nem minden esetben beszélhetünk minden további nélkül arról, hogy mindebből elkerülhetetlenül és átmenet nélkül fakadnak a XX. század – az első világháború utáni időszak totalitárius rendszerei. Ha azonban a társadalomtörténeti kutatáson túlmenően, amely elsősorban a hatalomtechnikai-taktikai és társadalomszerkezeti feltételeket világítja meg azt vizsgáljuk, hogy ezeknek a rezsimeknek milyen módszertani-diszkurzív jellemzői voltak a „politikai tömegpiac” (Hans Rosenberg) mindennapjaiban, milyen kognitív struktúrákkal rendelkeztek és hogyan működött a kommunikációjuk, akkor fölvetődik az a kérdés, hogy a kollektív magatartás milyen – régebben kialakult – irányultságai és hajtóerejei játszottak szerepet létrejöttükben.

Többek között a tömegkommunikáció motivációinak, folyamatainak, rituáléinak stb. értelmezésében lehet hasznos a kulturális-irodalmi jelenségek vizsgálata: azokból valószínűleg legalábbis közvetett következtetések vonhatók le. A Német Birodalom, az Osztrák-Magyar Monarchia és Franciaország példáján ily módon megvilágítható az a modernizmusellenes-nacionalista potenciál, amely a XX. században maga válik a diktatórikus politika tartalmának és hatásának meghatározó tényezőjévé. A „mámor” mint irodalmi-filozófiai és tömegpolitikai jelenség értelmezéséhez a paranoiának és az agresszivitásnak, a valóság öncélú-metaforikus stilizálásának és a „tárgy nélküli” mozgásnak, a valóságérzék visszafordíthatatlan elvesztésével járó mozgásnak kognitív-tömegpszichológiai összekapcsolása adódik támpontként.

Bizonyára nem lehet minden további nélkül közös nevezőre hozni ily módon a szélsőséges/népi nacionalizmust és a szimbolisztikus/„stílusművészet”-költészetet:¹⁶ Schönerert, Barrèst és Rilket. De közös jellemzőjük egy metaforikus alapvonás: ezt rejti a kollektív én nacionalista-mámorszerű önátadása a „népközösségnek”, egy korlátaitól megszabadult, öncélú mozgás teleologikus üdvtudata, vagy akár a költői én misztikus-mámoros önátadása a „vak” dolgoknak,

¹⁶ Hamann, Richard – Hermand, Jost: *Stilkunst um 1900*, München 1975; Breuer, Stefan: *Ästhetischer Fundamentalismus. Stefan George und der deutsche Antimodernismus*, Darmstadt 1995.

annak a valóságnak, amely látszólag ellenszegül mindenféle megismerésnek és megnevezésnek.